

Cetatea feudală Jdioara

Sat. Jdioara, Com. Criciova, jud. Timiș

Cetatea Jdioara (secolele XIII—XVIII) este amplasată în partea de vest a Banatului, la 18 km est de municipiul Lugoj. Atestată pentru prima oară documentar la 1320, ea este o fortificație de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 42×25 m și cu axa lungă a incintei orientată SV—NE¹.

Campania de săpătură din anul 1979 s-a desfășurat între 6—23 august, efectuându-se următoarele lucrări (fig. 1) :

1. S-a continuat adâncirea în caseta C 3, degajându-se groapa circulară considerată de noi cisternă sau, într-o primă fază², groapă de turn circular. Cavitatea circulară a gropii are forma puțin ovală și dimensiunile de $5,60 \times 6,20$ m. La adâncimea de 2 m de la nivelul de călcare actual, se află marginea superioară a gropii săpată în stâncă. La adâncimea de 3,90—4 m a apărut primul rând de cărămidă de la ghizdul unei fântini, care coboară sub 4 m adâncime de la nivelul de călcare actual³. Sub această adâncime, după degajarea a nouă rânduri de cărămidă, apa care izvora din adânc a împiedicat continuarea săpăturii.

Mijloacele materiale limitate de care am dispus în acest an⁴ nu au permis excavarea în întregime a diametrului fântinii. S-a secționat doar o pătrime din diametru (spațiul cuprins între axele VO și NO (O—centrul diametrului fântinii)). În acest spațiu s-a ajuns până la adâncimea menționată, întâi între perețele de stâncă și ghizdul fântinii, iar apoi, după astuparea acestei zone, între girlici și centrul fântinii (conform planului și fig. 2 b).

Ghizdul fântinii este format din șiruri de cărămizi suprapuse, plate, ușor curbate (fig. 7 b) lungi de 20 cm, late de 14 cm, groase de 4—6 cm, dispuse circular. Înălțimea totală degajată din ghizd este de 0,53 m, rândurile de cărămizi având următoarele grosimi : rândul 1=6 cm, rândul 2=4 cm, rândul 3=5 cm, rândul 4=4 cm, rândul 5=4 cm, rândul 6=5 cm, rândul 7=4 cm, rândul 8=6 cm, rândul 9=4 cm, în total 42 cm, restul

spațiului fiind umplut de peliculele succesive de mortar dintre rânduri. Golul dintre ghizdul de piatră și perețele de stâncă a fost umplut cu pietre mari de râu, acoperite cu pământ și tasate, procedeu utilizat probabil pentru o mai bună decantare a apei. De asemenea, pereții verticali de stâncă ai gropii mai păstrează, pe alocuri, urme de var și mortar.

Tehnica de construcție precum și stratigrafia ne determină să presupunem existența a două faze în modalitatea de aprovizionare cu apă a cetății : o fază de cisternă săpată în stâncă și o a doua, a fântinii de cărămidă, realizată prin captarea izvorului.

În urma degajării fântinii se confirmă faptul că zidul B precum și coloanele de cărămidă cu baze de piatră sînt ulterioare cavității săpate în stâncă. După construcția fântinii, pentru a întări solul în momentul construirii zidului B și a primei coloane de la nordul său, extremitatea nordică a zidului B și latura sudică a coloanei au fost legate între ele printr-un rând de blocuri de piatră, așezat la nivelul fundației.

Zidul F întărește construcția fântinii dinspre latura sudică, zonă în care panta abruptă face ca nivelul de stâncă să apară mult mai la adâncime. Spre vest el este tăiat de construcția zidului B. Spre est se oprește în momentul în care stîncă începe să se ridice. Este de formă aproximativ circulară, fiind deformat în partea superioară. Are o înălțime cuprinsă între 1,50—2 m. În partea centrală, în zona adâncimii maxime este practică în zid o cavitate degajată de noi pe o adâncime de 1 m. Ea se continuă și dincolo de lățimea zidului, coborînd puțin în pantă, și permițînd înaintarea unui om aplecat sau ghemuit. Nu este exclus ca ea să fi constituit un „tunel”, care să permită ieșirea în afara incintei, în caz de asediu mai îndelungat (fig. 6/a, b).

2. S-a degajat complet latura vestică a incintei, respectiv latura de incintă cuprinsă între colțul nord-vestic al cetății și fața nor-

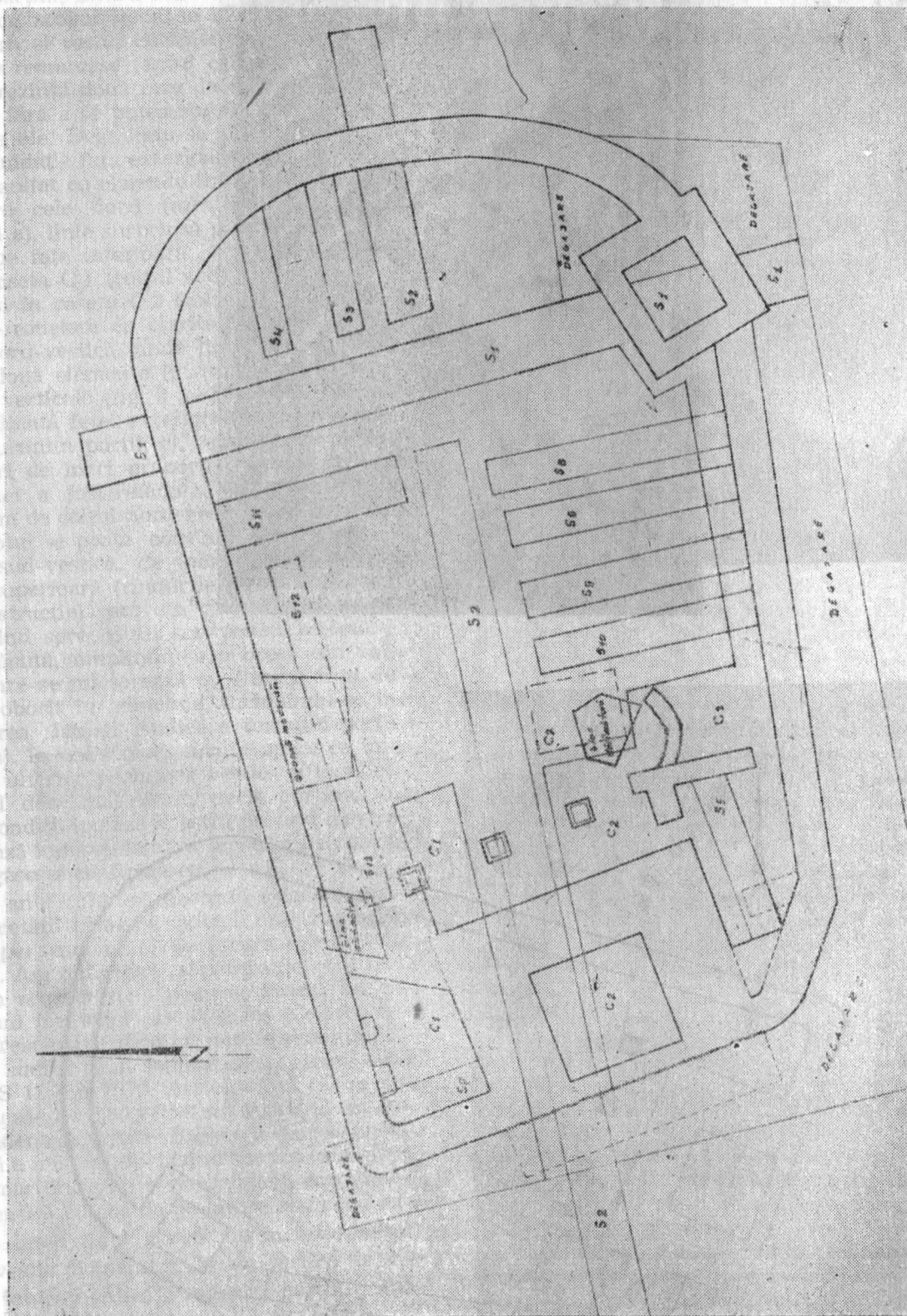

Fig. 1. Jdioara. Planul săpăturilor arheologice din anii 1973—1979.

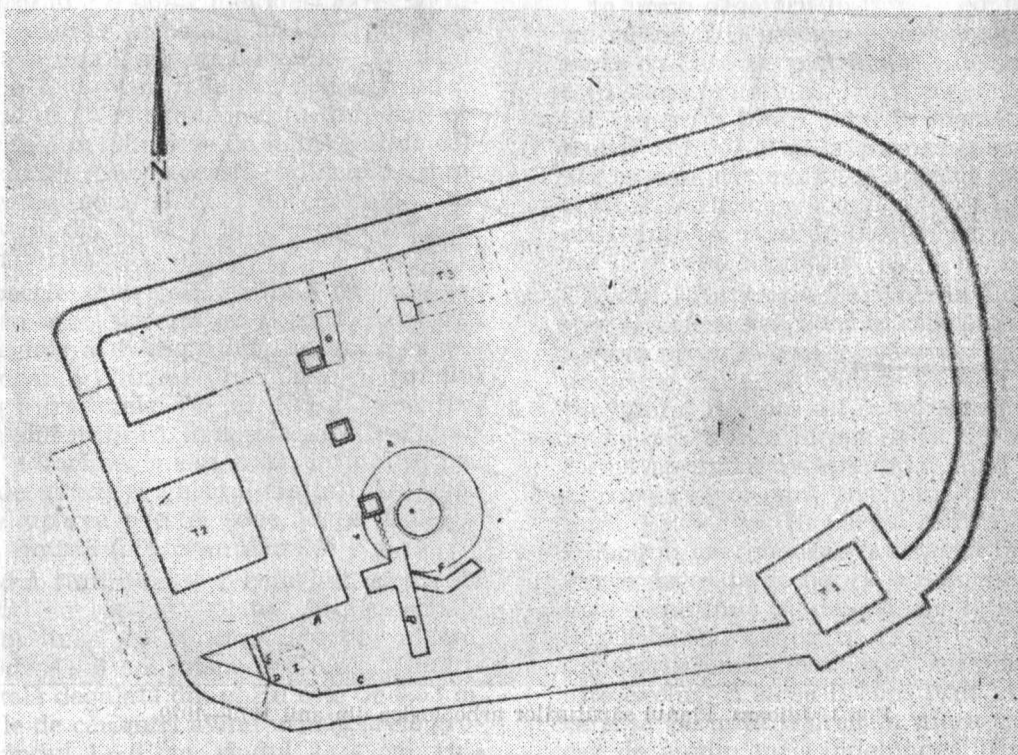

Fig. 2. Jdioara, a placă orizontală (cahlă); b planul rezultat în urma cercetărilor din anii 1973—1979.

dică a turnului porții, marginea exterioară păstrată din latura vestică a turnului, precum și, parțial, latura scurtă, sud-vestică a incintei, cu scopul de a se stabili legătura dintre turn și restul curtinei. Încă din anii trecuți se remarcase faptul că turnul și incinta reprezintă două faze deosebite ale fortificației, fără a se putea stabili însă corelația dintre ele. Degajându-se și curățindu-se pînă la fundație fața exterioară a laturii vestice, a rezultat cu claritate linia de demarcație dintre cele două faze de construcție (fig. 3—4 a), linie surprinsă parțial și în anii trecuți, pe fața interioară a acestei laturi, atît în caseta C 1 (colțul sud-vestic al cetății), cît și în caseta C 2 (colțul nord-vestic). Se poate constata cu claritate, îndeosebi în partea nord-vestică, unde linia de îmbinare a celor două elemente (incintă și turn) este aproape verticală (fig. 3 a—b) că incinta nu a fost adosată feței exterioare a laturii nordice a turnului porții, ci, ca urmare a unor distrugeri de mari proporții, latura vestică a curtinei a fost refăcută, începînd de la 3—3,20 m de colțul nord-vestic. Deși mai dificil, faptul se poate constata și pe latura scurtă, sud-vestică, de incintă. Pornind în partea superioară (rîndurile de sus păstrate din construcție) cam din dreptul zidului E și mergînd spre colțul sud-vestic, incinta a fost refăcută, umplîndu-se o breșă din zid, breșă care se micșorează cu fiecare rînd de pietre coborît în adîncime, închizîndu-se în apropierea laturii sudice a turnului-porții (fig. 4/a). În acest mod, turnul apare ca implantat ulterior pe latura vestică a incintei, el fiind deci mai tîrziu decît curtea. În aceste condiții ipoteza noastră privind o eventuală fază independentă a turnului de poartă nu își găsește confirmarea.

3. În anul 1978 apăruseră în zona de nord-vest a cetății urme ce indicau prezența unor ziduri perpendiculare pe latura nordică de incintă. Am definitivat săpătura de anul trecut din această zonă printr-o casetă de dimensiuni mai mici ($3 \times 3 \times 2$ m) (C 4) în cadrul căreia a apărut colțul nordic al zidului G, partea sudică fiind semnalată în cadrul secțiunii S 12 din 1978. Astfel, zidul G, cu dimensiunile de $2,80 \times 0,90$ m, apare ca un corespondent al zidului B pentru partea nord-vestică a incintei, închizînd spațiul celei de-a doua mari încăperi a garnizoanei, aproximativ identică cu cea de pe latura sudică și cuprinsă între zidul nordic de incintă, colțul nord-vestic al incintei, latura vestică de incintă, latura nordică a turnului porții, prima coloană dinspre zidul nordic de incintă și zidul G. Spre și din acest spațiu duceau două căi de acces : una de-a lungul zidului nordic, dinspre curtea cetății, a doua din pridvorul

a

b

Fig. 3. Jdioara. Latura vestică de incintă : a vedere dinspre turnul-poartă ; b vedere dinspre colțul nord-vestic.

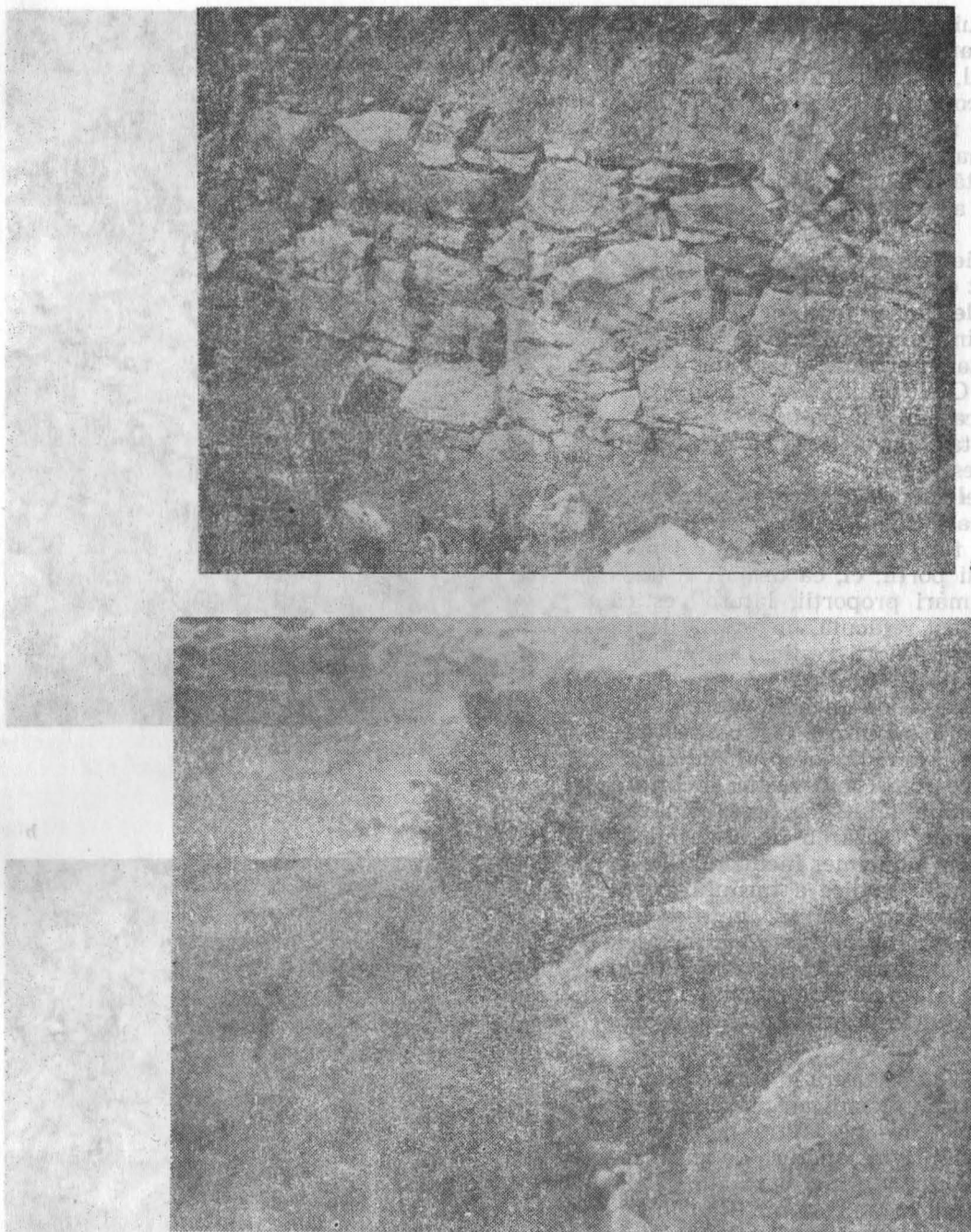

Fig. 4. Jdioara. a latura sud-vestică a incintei ; b colțul sud-vestic

cu coloane de cărămidă, făcînd legătura directă cu poarta.

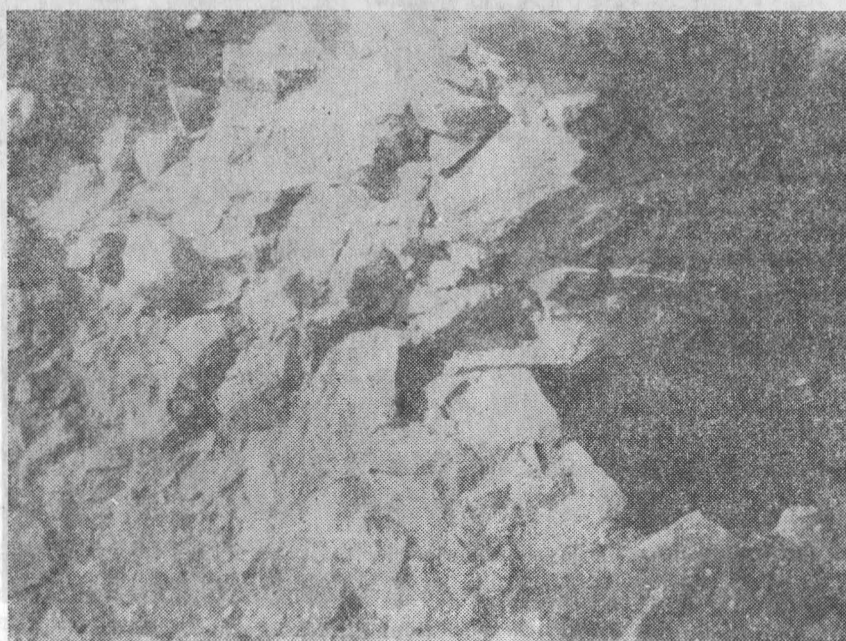
4. Din motive menționate deja (a se vedea nota 4) nu am putut prelungi secțiunea S 12 la vest de zidul G, pînă pe latura vestică de incintă. Cu excepția unei secțiuni mai vechi (S 7) paralelă cu latura vestică, în cadrul căreia au apărut numeroase cable aparținînd unei sobe, acest spațiu a rămas necercetat, înlăturîndu-se doar stratul de dărîmătură. Cahlele, similare cu cele din C 1, precum și prezența zidului G avînd aceeași funcție cu

a zidului B, ne determină să presupunem o evoluție paralelă a celor două zone ale cetății.

5. Aceleași motive ne-au împiedicat să extindem cercetarea pentru depistarea celui de-al treilea turn de incintă. Conținutul și profilul secțiunii S 12 precum și a altor secțiuni perpendiculare pe zidul nordic de incintă (S 11 și S 14) indică prezența unor ziduri distruse sau eliminate într-o perioadă mai tîrzie. Dat fiind că, cu toate secțiunile numeroase practicate în interiorul incintei,

a

b

Fig. 5. Jdioara. a—b colțul sud-vestic al incintei.

în nici o altă zonă nu apar urme de ziduri de piatră în afara celor menționate pe plan, și că din exterior prezența unui turn alipit incintei ni se pare puțin probabilă (datorită pantei extrem de abrupte și a feței exterioare a zidurilor ce nu prezintă nici o urmă de legătură) considerăm posibilă existența pe

latura nordică a curtinei, aproximativ în zona menționată pe plan, a unui al treilea turn, interior incintei. Prin configurația reliefului, turnul de poartă oferea controlul dinspre vest, asupra văii Timișului; turnul de pe latura sudică permitea controlul asupra văii Nădrăgelului dinspre sud, sud-est și est. Dar

a

b

Fig. 6. Jdioara. a—b zidul F (fața interioară).

controlul dinspre nord asupra văii Nădrăge-lului, apă care înconjoară Dealul Cetății din trei părți, se putea realiza cel mai bine din punctul unde de fapt au și apărut urme și resturi fragmentare de zid din piatră. De aceea, considerăm posibilă plasarea celui de-al treilea turn menționat de Evlia Celebi⁵, în această zonă a incintei.

6. Avându-se în vedere faptul că campania de săpături din anul 1979 era ultima programată la cetatea feudală Jdioara, s-au efectuat lucrări de finisare și închidere a șanțierului, respectiv strângerea și stivuirea pietrelor, cărarea și nivelarea pământului. În ideea consolidării și eventual restaurării parțiale a monumentului, a fost îndepărtat ulți-

Fig. 7. Jdioara. a—b cavitatea săpată în stincă și ghizdul de cărămidă al fântinii.

mul mare bloc de dărîmătură, rupt din zid, aflat în caseta C 1 (latura nord-vestică a incintei) fapt ce va ușura mult activitatea de consolidare din această zonă.

7. Materialul arheologic recuperat în anul 1979 constă dintr-un număr relativ mic de fragmente ceramice, feudale, de uz comun, rezultate îndeosebi din interiorul fântinii, fragmente ceramice de aceeași factură cu cele descoperite și în alți ani.

CONCLUZII

Anul 1979 a fost anul de finalizare a săpăturilor arheologice la Cetatea feudală Jdioara. El a încheiat cercetările începute din iniția-

tiva Muzeului Banatului în anul 1973 la acest obiectiv arheologic. O primă privire panoramică asupra rezultatelor celor șase campanii arheologice permite enunțarea unor concluzii referitor atât la etapele de locuire în punctul „Dealul Cetății” sat Jdioara, cit și la fazele și etapele de evoluție ale fortificației de piatră :

1. Cel mai vechi nivel de locuire, anterior construcției incintei de piatră, este documentat prin groapa unei locuințe (bordei) datată, pe baza ceramicii și a stratigrafiei, în prima jumătate a secolului XIII, cel tirziu spre mijlocul acestui secol⁶.

2. Incinta de piatră a cetății. Desfășurându-se pe baza unui plan geometric, adaptat

reliefului zonei (dreptunghiul inițial se transformă, prin introducerea laturei scurte din partea de sud-vest într-un plan de formă pentagonală; de asemeni din motive de relief și strategice colțurile de sud-est și nord-est sînt puternic rotunjite, transformînd aproape latura estică a cetății într-o rază de cerc) cetatea Jdioara se încadrează în categoria cetăților de mai mici dimensiuni, rîspîndite pe o arie vastă, îndeosebi în punctele mai ridicate ale dealurilor, și care prezintă aceste caracteristici de plan geometric adecvat zonei⁷. Risipirea pe o zonă geografică întinsă a micilor fortificații situate pe înălțimi greu accesibile constituie urmarea directă a procesului de descentralizare politică din secolele XIII—XIV⁸. În cazul cetății Jdioara, motivația construirii sale este oferită de invazia tătară de la mijlocul secolului XIII, care a avut drept urmare o întărire și fortificare considerabilă a zonei bănățene⁹. Folosirea cu predilecție a turnului, caracteristică comună unei întregi perioade din istoria medievală¹⁰, este atestată prin turnul patrulater integrat incintei pe latura sudică. Datorită distrugerilor ulterioare și a recuperării pietrei pentru reconstrucție nu s-a putut reconstitui sistemul inițial de acces în cetate. Faptul că turnul-poartă nu este ridicat pe o fundație existentă mai înainte, și că în secțiunea S 5 s-a descoperit un șanț din care s-au scos pietrele unui zid (zidul I) ar putea constitui dovezi pentru existența, într-o fază primară, a unei intrări flancate la nord și sud de două turnuri mai mici.

3. Construcția turnului porții și a sistemului de apărare a sa surprins în săpătură (șanț adînc, cu laturile consolidate prin zid de piatră și cu o pilă de pod în centrul său) s-au realizat mai tîrziu, ca urmare a unor distrugerii masive în zona feței centrale (vestice) a curtinei. Informațiile documentare menționează două asedii de mai mari proporții în istoria cetății Jdioara: a) ocuparea cetății la 1387 de către nobilii bănățeni răsculați împotriva autorității centrale avînd ca urmare asediarea și cucerirea cetății, înfrîngerea răsculaților, cetatea trecînd sub jurisdicția Banului de Severin Loszeczy Ladislau, numit comandant al cetăților Severin, Orșova și Jdioara¹¹. b) asediarea cetății, în luna mai 1600 de către trupele lui Mihai Viteazul, timp de mai multe zile¹². Dat fiind că evenimentele din anul 1600 nu s-au soldat cu cucerirea fortificației, considerăm că distrugerea puternică a laturei vestice și reconstrucția sa într-o tehnică menită să ofere o apărare mai puternică, distrugere surprinsă de săpăturile arheologice din acești ani, se datorează evenimentelor menționate din a doua jumătate a secolului XIV.

4. Zidurile B, E și G precum și pridvorul susținut pe cele trei coloane din cărămidă aparțin unui moment relativ tîrziu din existența cetății. Materialele ceramice recuperate din nivelele de cultură în care se integrează aceste ziduri nu pot fi datate mai timpuriu de sec. XVI—XVII. Între aceste materiale predomină cahelele în formă de vază¹³ și fragmentele de plăci decorative ornate cu decoruri vegetale sau geometrice, mai rar reprezentînd cavalerul medieval călare (fig. 2 a)¹⁴. În acest moment poate fi plasată și refacerea fîntinii prin construirea ghizdului din șiruri de cărămizi suprapuse.

5. Alături de construcțiile din piatră, de-a lungul zidurilor precum și la extremitatea estică a curții s-au surprins urmele unor construcții realizate din materiale perisabile (lemn și chirpici) sau cărămidă. Îndeosebi din cadrul lor s-a recuperat materialul arheologic fragmentar și întregibil (ceramică, oase de animale, obiecte de metal și piatră etc.) material care a contribuit la datarea diferitelor etape de existență a cetății. Prelucrarea integrală a acestui material, precum și includerea pe plan a acestor construcții, în funcție de apartenența lor la o etapă sau alta de existență a cetății vor finaliza cercetarea arheologică a acestui obiectiv, permițînd încadrarea sa, sub formă monografică¹⁵, în contextul politic, economic și social al Banatului medieval, integrîndu-se astfel în istoria medievală a patriei noastre.

NOTE

¹ Adaptîndu-se reliefului de pe „Dealul Cetății”, planul a suferit unele modificări. Astfel, la extremitatea vestică, latura sudică de incintă se curbează spre nord-vest urmărind stîncă, realizînd cea de-a cincea latură, lungă doar de cinci metri, planul transformîndu-se deci într-un pentagon. De asemena, colțurile de nord-est și sud-est sînt foarte puternic rotunjite, micșorînd mult linia dreaptă a laturii estice.

² A. Bejan, în *Materiale și cercetări arheologice*, Oradea, 1979, p. 341.

³ Prin îndepărtarea stratului de dărîmături (recuperarea pietrelor) nivelul actual de călcare, rezultat după săpătură, a scăzut cu un metru. Cifrele date de noi sînt cele din momentul începerii săpăturii.

⁴ Suma restrînsă afectată campaniei de săpături din anul 1979 pentru cetatea Jdioara a impus renunțarea la unele obiective din planul preliminar de săpătură.

⁵ Evlia Celebi, în *Călători străini despre țările române*, VI, București, 1976, p. 541.

⁶ A. Bejan, *Locuință din epoca feudalismului timpuriu descoperită la Jdioara*, Tibiscus, 6 (sub tipar).

⁷ Gh. I. Cantacuzino, *BMI*, 40, 1971, 3, p. 26.

⁸ R. Popa, *Dacia*, N.S., 11, 1967, p. 291.

⁹ Boleszny, A., *Történelmi és Régészeti Ertesítő*, 14, 1884, p. 69.

¹⁰ Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 29.

¹¹ I. Vuia, *AnB*, 2, 1929, 1, p. 77.

¹² Pesty Fr., *Krasso vármegye Története*, 2, 1884, 2, p. 314.

¹³ I. Mitrofan, ActaMN, 2, 1963, p. 662, fig. 5/3.

¹⁴ Gh. Cantacuzino, SCIVA, 16, 1965, 4, p. 745—765, cu bibliografia și răspindirea cahelelor de sec. XVI—XVII și a plăcilor ornamentale cu cavalier călare.

¹⁵ Legat de rezultatele săpăturilor arheologice de la cetatea Jdioraa din anii 1973—1979 a se mai vedea: A. Bejan, Tibiscus, 4, 1975, p. 155—166; idem, Tibiscus, 5, 1978, p. 199—206; idem, in *Materiale și cercetări arheologice*, Oradea, 1979, p. 341—342; idem, Tibiscus, 6 (sub tipar).

FESTUNG JDIOARA (DORF JDIOARA, GEM. CRICIOVA, KR. TIMIȘ)

ZUSAMMENFASSUNG

In den Jahren 1973—1979 wurden archäologische Forschungen bei der feudalen Festung JDIOARA (Dorf JDIOARA, Gem. CRICIOVA, Kr. TIMIȘ) vorgenommen. Die vorläufigen Schlussfolgerungen aus den Forschungen dieser Zeitspanne, die sich auf die Bewohnungs- und Erbauungszeitspanne dieser Festung beziehen, sind die folgende:

1) Die älteste Bewohnungsunterkunft, vor den Steinhäusern, wurde durch eine Wohnung aus dem Frühfeudalismus, in der ersten Hälfte des dreizehnten Jahrhunderts, erwiesen.

2) Die Befestigung aus Stein besitzt einen geometrischen Plan, der den Reliefformen angepasst ist. Die Behausung wurde wahrscheinlich nach der Invasion der Tataren in der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts, in der zweiten Hälfte desselben Jahrhunderts, oder am Anfang des vierzehnten Jahrhunderts, erbaut. Der erste schriftliche Beweis stammt aus dem Jahr 1320. Dieses Datum wurde auch die archäologischen Ausgrabungen bewiesen.

Der Turm aus dem südlichen Teil, welcher der Festungsmauer angehört, späteren Zeitspanne stammt auch der innere Turm aus dem nördlichen Teil der Festung.

3) Der Teil, der den Eingang in die Festung beherbergt, wurde wahrscheinlich in der Zeitspanne der Belagerung der Festung im Jahre 1387 zerstört und später wiederaufgebaut, in der Form eines Einganges durch den Turm, der von einem Graben geschützt wurde.

4) Die Mauern B, E und G und der Korridor, der von den drei Steinkolonnen gehalten wurde, stammen aus einer späteren Zeitspanne (16.—17. Jh.). Der Brunnen der Festung wurde auch in dieser Zeitspanne wiederhergestellt. Er wurde aus Rehen übereinanderliegenden Steinen, die mit Mörtel verreinigt wurden, ausgebaut.

5) Neben den Fundamenten aus Stein, im Inneren der Festung wurden auch andere Spuren von Häusern aus Holz, aus Ziegelsteinen und aus Steinen entdeckt, die in ihrem Bestand archäologische Material anhielten, das die Datierung der verschiedenen Phasen der Bauten möglich machte.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Jdioara. Plan der Grabungen 1973—1979.

Abb. 2. Jdioara. a Kachel; b Plan der Ausgrabungen 1973—1979.

Abb. 3. Jdioara. Die westliche Mauer; a Sicht von dem Pfortenturm; b Sicht aus der nord-westliche Ecke.

Abb. 4. a Die süd-westliche Mauer; b die süd-westliche Ecke.

Abb. 5. Die süd-westliche Ecke der Mauer.

Abb. 6. Wandung der Mauer F.

Abb. 7. Die im Felsen ausgegrabene Hülung und die Brunneneinfassung aus Ziegeln.